

BUITEN

6^E JAARGANG N^O. 4.

ZATERDAG 27 JANUARI 1912.

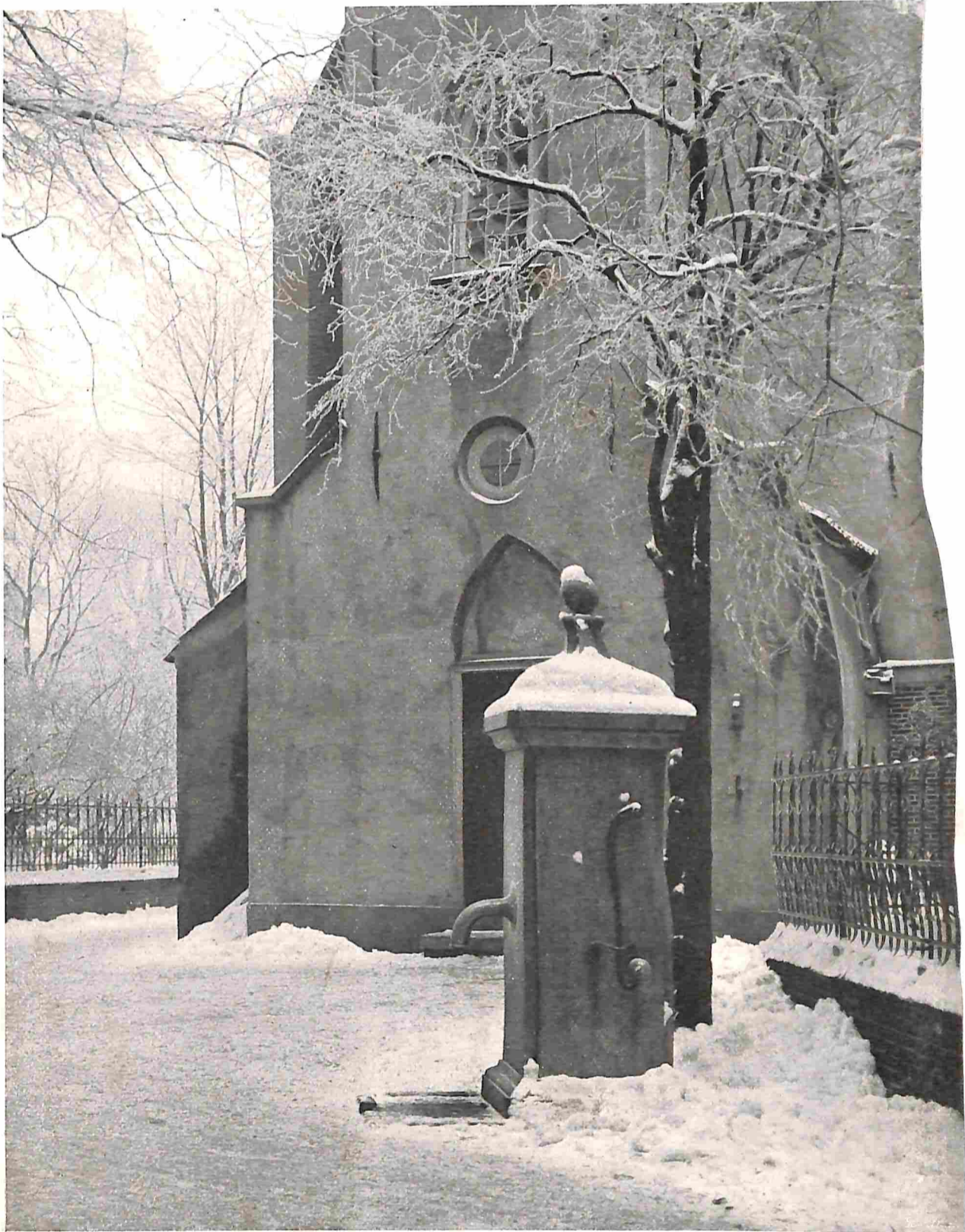

Foto Bernard F. Eilers.

DE WALENKERK IN DEN BAGIJNENHOF TE AMSTERDAM, ALS HET GESNEEUWD HEEFT.

BUITEN

Geïllustreerd Weekblad
aan het Buitenleven gewijd

INHOUD :

DE WALENKERK IN DEN BAGIJNENHOF TE AMSTERDAM ALS HET GESNEEUWD HEEFT. ILLUSTRATIE	BLZ. 39
KOU VATTEN, II, DOOR IS. ZEEHANDELAAR JBZ.	" 40
HET MYSTERIE, DOOR M. C. KOOIJ—VAN ZEGGELEN (VERV.)	" 41
IS DIT EEN NACHT? (GEDICHT), DOOR J. REDDINGIUS	" 41
DE HEERLIJKHEID EN RUÏNE VAN LAGE, DOOR MR. G. J. TER KUILE, GEÏLLUSTREERD.	BLZ. 42—44
ZEDEN EN GEWOONTEN DER INSECTEN, NAAR HET FRANSCH VAN J. H. FABRE, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 44—46
GEZICHT OP DE PRINS HENDRIKKADE BIJ WINTERVEER, ILL.	BLZ. 46
VAN DE VOGELS UIT HET NATTE LAND, DOOR A. B. WIGMAN, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 46—49
KRUISBESSEN, DOOR J. C. MUYEN, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 50

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Alle kopij ook die met illustraties, zoomede afzonderlijke illustraties (fotografieën, teekeningen, enz.), gelieve men te zenden aan de redactie, Rokin 74—76, Amsterdam. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

Uitgave van SCHELTEMA & HOLKEMA'S, BOEKHANDEL
K. Groesbeek & Paul Nijhoff - AMSTERDAM -

KOU VATTEN.

II. HARDEN.

IN het eerste artikel zette ik uiteen, dat het kouvatten wel degelijk als ziekteoorzaak beschouwd moet worden en ik noemde de omstandigheden, die op een bepaald oogenblik het doen ontstaan van zulk een aandoening in de hand werken: warme huid, zweetvorming, tocht, plotselinge afkoeling. Vooral bij niet geharde menschen treedt dan gemakkelijk een neusverkoudheid, een keelaandoening, een bronchitis, om van de ernstiger aandoeningen niet te spreken, op. De vraag was nu, wat moet men doen om zich te harden?

We moeten dan vooropstellen, dat een absolute zekerheid, nooit meer een kou te zullen vatten, niet te verkrijgen is; ook de meest geharde sportsman of jager kan wanneer de bovengenoemde factoren te sterk of te lang hebben ingewerkt, nadeelige gevolgen ondervinden van zich onvoorzichtig aan een plotselinge afkoeling, wanneer hij bezweet is, bloot te stellen.

Dat de mensch het echter een heel eind brengen kan, bewijzen bijv. de Vuurlanders, waarvan Darwin vertelt, hoe in het meest Zuidelijke deel van Amerika, „de Vuurlanders in het leven blijven zonder de bescherming van kleeren of van eenig gebouw, dat waard is een hut te worden genoemd”. Elders zegt hij: „dat de Vuurlanders in hun ellendig klimaat naakt rondloopen”. We moeten ons voorstellen, dat deze Vuurlanders zoo aan de koude gewoon zijn, dat ze tegen schadelijke inwerkingen door koude veroorzaakt, zijn afgestompt. Toch ligt het wezen van het kou vatten niet in de afkoeling als zoodanig, maar in de mogelijkheid of de fijne bloedvaten der huid wel voldoende kunnen reageeren op afkoelingen. En nu vergete men niet, dat bij ons het grootste deel der huid — ongeveer $\frac{1}{2}$ der geheele lichaamsoppervlakte — bijna steeds beschermt is, hetzij door kleederen of door bedbedekking. Sterke koude werkt er nooit op in. De bloedvaatjes der huid kunnen dan ook niet, zooals die van de gemeenlijk onbedekt gedragen deelen van het lichaam (handen, aangezicht) vlug reageeren op wisselingen in de temperatuur van de buitenlucht. Bovendien is de huid van handen en aangezicht rijker aan bloedvaatjes. De gladde spiervezelen der huidbloedvaten worden evengoed als die van de huid door snelle veranderingen in de temperatuur tot contractie (samentrekking) gebracht. Dit doen de bloedvaatjes van de onbedekte lichaamsdeelen heel gemakkelijk, die van de rest van het lichaam niet of niet snel genoeg. Waar nu de koude lucht binnendringt onder de kleeren (aan de hals, onder de mouwen, aan de beenen), daar is de gelegenheid tot kou vatten gemakkelijk gegeven, omdat de bloedvaten daar ter plaatse niet gewend zijn op kou-prikkels te reageeren. Bij menschen, die veel en bij alle weergesteldheden buiten zijn (jagers, schippers, zeelieden, sportlui) is een grooter deel van de huid geoefend om te antwoorden op thermische prikkels. Denk maar eens aan de bloote halzen van onze Jantjes en de lezer zal wel begrijpen,

waarom deze minder last van verkoudheden zullen hebben, dan altijd goed ingebakerde mensches.

Uit dit alles vloeit meteen voort, wat men doen kan om zich te harden.

Onder harden verstaan we een doelbewuste en doelmatige oefening ter verkrijging van de eigenschap, die iemand in staat stelt om koude inwerkingen zonder schade te verdragen, waarvoor een ander „niet geharde” waarschijnlijk ziek zou worden. Om zich aldus te harden moet men de huid, ook de huid van de gewoonlijk bedekte lichaamsdeelen er toe brengen snel te reageeren (door contracties der bloedvaatjes) op temperatuurveranderingen (door contracties der huidbloedveranderingen). Men noemt dat wel: „gymnastiek der huidbloedveranderingen”. Men bedoelt er mede, dat de prompte beantwoording eerst door contractie, later door verwijding der bloedvaatjes, ingeoeft kan worden. De gladde spiervezelen, die de contracties der bloedvaten bezorgen, kunnen door oefening evengoed als de dwarsgestreepte willekeurige spieren tot hooger arbeidspraestatie worden gebracht. Deze gymnastiek der kleine bloedvaten kan op verschillende wijzen worden beoefend.

Bespreken we in de eerste plaats de oefening door waterbehandeling. Bij de waterkuren komt het minder aan op de wijze waarop men het water gebruikt, dan wel op de langzame daling van de temperatuur van het water. Het wennen komt eerst heel langzaam tot stand, alle snelle overgangen moeten worden gemedend. Dat met zwakke personen dubbel opgepast moet worden en dat daar geneeskundige controle steeds noodig is, behoeft eigenlijk niet apart vermeld te worden.

Men kan de hardingskuur doen door middel van afsponsen, begieten, douches en onderdampelen. De verschillende procedures hier genoemd zijn van de zwakste naar de sterkste toe stijgend. De temperaturen neemt men als volgt: bij wasschingen begint men met water van kamertemperatuur om spoedig te komen tot water van lagere temp. ($10-12^{\circ}\text{C}$). Bij begieting en douches beginne men met water van ongeveer 25°C om spoedig over te gaan op water van 20° en ook tot 18°C . De inwerking zij hierbij slechts een korte, bij douches moet de druk niet te groot zijn. De druk van ongeveer 1 atmosfeer die bij de douches gewenst is komt trouwens overeen met de gemiddelde druk der waterleiding nadat deze door het douche-apparaat is verzwakt. Met kuipbaden, waarin de onderdampeling geschiedt, zij de begintemperatuur ongeveer 25°C , dan langzamerhand tot op 20°C .

Na deze zeer schematische regels moet noodzakelijker wijze gewezen worden op het feit, dat elke kuur om het lichaam te harden een streng individueele moet zijn. Wat voor A, goed is, is nog niet goed voor B. Invloed heeft niet alleen de leeftijd maar ook de algemeene gezondheids- en voedingstoestand, het reactievermogen van de huid, de tijd van het jaar waarin men begint, enz. Daarom moet feitelijk een ieder, die een hardingskuur wil gaan doen, zijn huisdokter om inlichtingen vragen in verband met zijn constitutie. De kuur moet immers voordeel aanbrengen, maar bovenaan staat dat ze geen schade toebrengt. Buxbaum zegt terecht, dat er noch zachte, noch strenge kuren bestaan, maar alleen passende. Hier mede wordt natuurlijk bedoeld, dat wat voor A, streng is, voor B nog zwak kan zijn. Elke kuur moet berekend zijn op den mensch, die ze wil gaan toepassen. Vooral geen schablone!

Dat zwemmen in rivieren en zeebaden voor den reeds geharden in het algemeen bijzonder goed is, behoeft wel niet nader betoogd te worden. Toch moet ook bij het nemen van buitenbaden zelfs voor den geharden eenige voorzichtigheid in acht genomen worden; ook hier mag de duur van het bad, in verband met het weder in het jaargetij slechts langzaam grooter worden genomen.

Bij alle waterprocédés denke men er aan, dat het nimmer de bedoeling is om het lichaam zelf af te koelen, met het koude water wil men slechts de huid prikkelen. Daarom moeten de procédés slechts kort duren en verkrijgt men de beste werking door contrast prikkels. Zoo wordt een goede contrastwerking verkregen, wanneer de waterkuur des morgens wordt toegepast direct nadat men het warme bed heeft verlaten. Men kan dan met deze eene keer per dag, hetzij wat de bovenbeschreven kuren, afsponzing, de douche of het dampelbad betreft, volstaan. Beter nog dan waterkuren zijn luchtkuren als middel om het lichaam tegen kouvatten te oefenen.

We wezen er reeds op hoe bij menschen die bij alle weersgesteldheden buiten zijn, ook de meest geharden voorkomen.

Ook kunnen natuurvolkeren, die zich naakt aan de vrije, koude lucht blootstellen als voorbeelden dienen, wat het wennen aan zeer koude lucht vermogt. Omdat bij de inrichting van onze maatschappij het nemen van luchtbaden in de vrije lucht vrijwel onmogelijk is, buiten bepaalde daartoe ingerichte sanatoria, moet men zich beperken tot kamerluchtbaden. Men maakt flinke bewegingen gedurende 10—30 minuten in een niet te warme kamer. Den winter en heeft dan de noodige regelmatige langzame afname van temperatuur. Het steeds slapen met open ramen is een van de makkelijkst doorvoerbare en niet minst werkzame hardingsmiddelen. De patienten van Lahmann gaan zelfs bij sneeuw slechts met schoenen en een zwembroek in de vrije lucht gedurende 5—20 minuten. Natuurlijk is deze kuur niet voor iedereen goed. Toch is zeker voor kleine kinderen het wennen aan koude lucht van grooter beteekenis dan waterkuren, waarmee wel eens door onoordeelkundig optreden nadeel is toegebracht.

IS. ZEEHANDELAAR JBZ.

HET MYSTERIE.

(Vervolg).

TOEN de zendeling naar huis reed dien avond, dreef de maan lange schaduwen voor hem uit op den weg. Er rijdden hooge boomen aan weerskanten, wier donkere schâuw het was, en ook hij en zijn klein bruin paard, vlakten scherp op den licht beschenen grond. Zijne oogen zochten de wazige witheid achter de stammen. Hij dacht aan Kate zijne vrouw, die aan de kuststreek was gebleven in het kleine zendelingshuis, waar hij een school had en kerk hield.

Voor de scholen was hij eigenlijk hier in het binnenland, maar de vorst La Mapeanga was koppig. Drie weken had hij den zendeling aan den praat gehouden. Nu eens was er feest, zoodat La Mapeanga niet ontvangen kon, dan vergadering, dan marktdag, of wel de dag was een „slechte” volgens de kotika en er kon geen bespreking plaats hebben. De zendeling wist, dat dit alles was om de oprichting eener school te beletten, want zoodra er een school kwam, was La Mapeanga zijne vrijheid kwijt, zou de zendeling telkenmale komen om na te gaan of de kinderen wel ter school gingen, er zou een Javaansche onderwijzer zijn, er zou een vreemde macht komen in zijn vrij land, waar ieder deed wat hij wilde. En toch moest de zendeling La Mapeanga's toestemming hebben om een school te bouwen; die toestemming moest op de meest zachte manier verkregen worden, en daarvoor had hij geduld noodig. In dien tijd zeide Itèngré hem haar sproken en sagen en dit was een kostelijke oogst voor hem. Hij zond ze alle aan Kate, die ze sorteerde en bewaarde, want hij wist haar eene trouwe helpster.

Dof dreunden de stappen van het paard. Nu was er een zilver fonkelend watertje, waar het voorzichtig de hoeven in zette, toen met den kop omlaag kijkend waar het liep, ging het langzaam door de zachte golving van wit-zwart maanlicht-water. Zij waren nu onder de grijze schaduw der boomen uit; aan den anderen oever der rivier was een wijde vlakte met de vage omtrekken van verre bergen. Daar, op een heuveltje, stond zijn huis, kleine barak, waar reizigers konden logeeren, nu nog een stille silhouet, die niet zeer scherp afstak tegen de grijsheid der bergen achter zich.

Maar na even een galop over de lage velden, verhief het zich al duidelijker. Hij kon de maanlicht-vlakken op het nipa dak onderscheiden; door de reten van den bamboemuur kroop een lichtje van den eenen doorkijk tot den anderen. 't Lichtje was laag, stond zeker op den grond. „Oemar, zijn bediende”, dacht hij, die den tijd doodde met spelen.

Als hij dichter bij was, kwam er op eens een oranger, feller licht te staan in een der bamboe-openingen. Dat was de kleine petroleum lamp boven zijn werktafel, die Oemar aanstak, omdat hij de hoefslagen van het paard hoorde.....

De warme lampenschijn hing als een waaier van licht boven zijn wit houten tafel, een vlug in elkaar gezet ding tot tijdelijk gebruik. Boeken en papieren lagen er op verspreid, en verder dreef het duister zachtjes in de door bamboemuren omsloten ruimte. Door de hier binnen beter zichtbare reten glom het maanlicht. De afbeelding van een Christuskop naar een der primitieven hing tegen een paal, die het dak droeg; maar het oog van den zendeling viel op een kleinen koperen Boeddha, dien hij onlangs van La Mapeanga gekregen had, toen zij samen op reis waren. „Christus en Boeddha hier te zamen”, dacht hij. De Christus met het lijdensgezicht vol hopen geloof, die naar boven ziet, de Boeddha met de handen aaneen, het gelaat bijna zonder uitdrukking, die de oogen op den grond gericht houdt. Christus en Boeddha! Licht en Mysterie!

Hij wilde hier het Licht brengen aan het volk — en overall rees het Mysterie op, uit hun gebaren, uit hun oogen, uit hunne devote houding — niet alleen de Boeddha, het Mysterie van Rama, het Mysterie van Krishna, het geheele Hindoe Mysterie, stond daar als achtergrond van de donkere half-beschaafde wezens, die er mede vereenzelvigd en het slechts ten halve begrijpend, in den Islam een godsdienst vonden, die hun beter paste dan het Christendom. Voor hem, den zendeling, was het oude verhaal, de invoering van den Islam op dit eiland, van groot gewicht. Kon het Christendom geen ingang vinden hier, zooals de Islam gedaan had? Hij wist het, daarvoor moest hij als een nederige gaan tot de nederigen, daarvoor moest hij leven met en in het volk; zijn gedachten, en behoeften en gevoelens kennen en op dien grond van weten het vuur ontsteken, dat worden kon het laaiend vuur voor den Christus. En zou het niet geredelijker gaan, hier, waar ook zelfs de Islam maar weinig was doorgedrongen, waar het zieleleven grootendeels een gemengd Animisme was? Het volk, zelfs Itèngré die veel wist en verlicht was, bezielde alles, al het haar omringende, de steenen, de boomen, de grotten hadden eene ziel, spraken hun taal. „De wereld was een schijf gedragen door de puntige horens van een rund, dat op een ei staat, en dit ei ligt op den rug van een visch, die over de wereldzee rondzwemt. Onder deze dieren is de duisternis, een duisternis, die soms verlicht wordt door de bliksemschichten der engelen of vermetelee geesten! En daar boven hen is de hemel glansrijk stralend in zijn zeven sferen, die naderen Allah den Oppergeest op zijn troon van diamanten, onder het schitterend gewelf waar de zon, de miljoenen-fakkels-dragende, door hemelnimfen in blinkende gewaden wordt voortgetrokken” had hij eens gelezen in een hunner boeken.

Zou hij in deze wereld van primitieve, naïve gedachten, met wereldsche weelde doorademde begrippen, het reine, levende licht van Jezus kunnen ontsteken? Maar dit moest, dat was zijne roeping; niets mocht hij onbeproefd laten. De vorst van Tello had het eerst hier den Islam aangenomen. Het was door eenvoudige marskramers gebracht als eene blijde boodschap. Van klein was het op groot overgegaan, van slaaf op dienaar, van dienaar op rijksbestuurder; toen had de vorst het hoofd gebogen en de bede gepleveld: „Allah is groot en Mohammed is zijn profeet”. Maar verder was in die kringen het geloof niet gegaan. I Madinra, de vorstelijke echtgenoot, had Mohammed niet als profeet willen erkennen en zij was gevlucht ver van haar echtgenoot. Van deze vlucht en de vervolgingen der vorstin, bestonden overleveringen, waarin de Islam, een nieuwe godsdienst, gebracht aan dit alles-bezielend natuervolk, benaderd en beschouwd werd. De zendeling wilde die kennen, want daaruit zou hij juist in hun zieleleven kunnen blikken. Itèngré kende de geschiedenis ten halve van de vlucht dier vorstin, I Madinra. De eerste avonden reeds had zij er hem van verteld, maar over de ontmoeting van Oemar den Arabier, de door den profeet gezegende, met Madinra des avonds op de heuvelen van het land „bezuiden het Meer”, over dat wat Oemar haar gezegd had: over de woorden, die de bekeering van de vorstin bewerkt hadden, had zij gezwegen. Het was een heilig geschrift, zeide zij, eene kostbare legende, die ver weg bewaard werd door een vorst, dien zij niet noemen kon....

„Een kostbare legende....!”

Hij zag op van zijn brief aan Kate. — Welke was toch die vreemde drang dit alles te leeren kennen? Had hij die legende noodig, werkelijk noodig om aan het volk de Christenleer te brengen? Hun het „hebt elkander lief” te leeren? Of was het 't vreemde, het niet gheerde, het mysterie dat hij doordringen wilde? Dat mysterie dat rondom hem was, dat hem aangreep zooals het zoovelen aangrijpt, die komen uit de open wijde lucht van het Noorden. Hij vcelde dat mysterie in de semberere natuur hier, in de donkere stromen onder het zware al te zware loover in de als uitgehouwene rotsen, de zwarte spleten, de profielen der grillige bergen die zich wild opheffen uit die wildernis van bosschen. Hij vcelde het mysterie in die verwrongen boomen, die als menschengedaanten waren, die ook als zoodanig vereerd werden door het volk, of in de reuzensteenen die dieren geleken. Hij had het mysterie gevoeld in de stille avonden als Itèngré hem verhaalde van die in sproken levende wezens, van de vrouw die daar boven op de rots knielde, de reuzenvrouw, die 's avonds als het zonlicht daalde als een bergsilhouet oprees, die met de hand boven de oogen tuurde naar de zee, waar haar geliefde moest zijn, want eens was hij heen gegaan in den vroegen lichten morgen met zijn schitterende vlerkprauwen.... of van de vorstenverblijven, die gezonken waren in de aarde, in den roes van feestvreugde en schitterenden rijkdom, of van treurende ouders die tot boomen waren geworden en hun kind beweenden boven den bruisenden stroom.... Hij vcelde het mysterie in alles, ook in de donkere vreemde oogen van Itèngré....

Hij zag hoe een onzekere trillende manenglans door zijn kamer gleed.... toen was er een zachte roep buiten en Oemar, zijn donkere huiscjongen, kwam binnen en zeide: „Toewan, er is buiten een zieke”.

„Wie is het Oemar?”

„Een man, die uit een boom is gevallen; ze hebben hem hier gebracht; drie paal ver hebben ze geloopt met hem”.

„Ik kom, breng mijn verbandkistje vast en leg hem in de keuken”.

Hij stond op en ging naar de deur. Toen zag hij buiten in den zachten schijn van de maan, kleine figuren staan, en een man lag op den grond tusschen hen in; de donkere stammen der boomen om het huis gingen hoog op als stille wachtters....

(Wordt vervolgd).

IS DIT EEN NACHT?

Is dit een nacht, licht is het om ons henen,
mij dunkt, mijn lief, wij leven in den dag;
ver in den tuin klinkt nachtegalenslag,
't is mij zoo wèl, of ik heel zacht moet weenen.

Maar al mijn teerheid tintelt in mijn lach,
al wat mij maakte droef is lang verdwenen,
een nieuw geluk is in mij opgeschenen
en ik geniet zoo stil als ik vermag.

't Is nacht en dag en tijd van schooner leven,
en heel mijn leven buigt uw leven toe;
wat is dat schoon, ik wil u alles geven,

Gij maakt mij sterk, die eenmaal was zóó moe.
Wat is dat schoon, vereend met u te streven,
't is me of ik, denkend, groote daden doe.

JOANNES REDDINGIUS.

Foto H. Boom.

DE RUÏNE VAN LAGE VAN UIT HET Z. W. GEZIEN.

DE HEERLIJKHEID EN RUÏNE VAN LAGE.

EEN uurtje ten noorden van het stedeke Ootmarsum, daar ietwat boven dien neus van Overijssel, ligt een landje, ongeveer 250 H. A. groot, vroeger geheel en al als een enclave door het Bentheimsche ingesloten, thans met de Nedergraafschap Bentheim vereenigd — een territoir, dat eertijds gedurende vele eeuwen niet alleen naar staatkundige en kerkelijke indeeling, maar ook naar aard en zeden zijner inwoners, behoorde tot Overijssel: de heerlijkheid Lage.

Van het jaar 1329 af, toen Herman van Lage, knape, zich tegenover den Bisschop van Utrecht verbond om dezen geen schade toe te brengen „van uth minen huse Laghe, dat ic van hem en van sin gestichte houde te leen” — tot op den huidigen dag, zijn de betrekkingen tusschen die streek en ons gewest zeer innig geweest. Doen we een enkelen greep uit de veel bewogen geschiedenis van dat landje!

Het was in het jaar 1346, dat Bisschop Jan van Arkel, hoe zeer hij ook heel zijn regeering door te kampen had met financiële moeilijkheden, door aankoop zijn gebied vergrootte en dit leen kocht van Jutta van Lage, getrouwd met Elbrecht van Eyle. Gekocht — maar voorloopig niet betaald, want de Bisschop bleek niet in staat te zijn de kooppenningen bijeen te brengen. Eerst na jaren van daaruit voortvloeiende onaangenaamheden werd de som voldaan. Opvolgende bisschoppen van het Sticht stelden als hun vertegenwoordiger en rentmeester op 't hooge Huis te Lage hun Ambtman of Castelleijn aan, meestal een jonker uit de Overijsselsche of Drentsche ridderschap. Bovendien werd hier het kerkelijk gebied der Utrechtsche bisschoppen vergroot, door dat in 1419 Bisschop Frederik van Blankenheim de naburige kerspelen Neuenhaus en Ulsen verwierf en aldus zijn Overijsselsch gebied uitgezet werd tot aan de Vecht, welke rivier alstoen de grens vormde van den wereldlijken en geestelijken machtskring van het Sticht.

Omstreeks den zelfden tijd moest Graaf Everwijn van Bentheim te Neuenhaus een verdrag sluiten met Utrecht, waarbij hij nederig verklaarde zijn slot te Neuenhaus en verdere Bentheimsche goederen ten eeuwigden dage in leen te zullen vragen van het Sticht.

En wat ging ruim een eeuw later de invloedssfeer van onze Staten niet nog véél verder, toen Prins Willem I als gehuwd met de erfdochter van Maximiliaan van Buren, leenrechten deed gelden op de geheele aangrenzende graafschap Lingen, die hij nadruk-

kelijk verklaarde in leen te willen houden van de Staten van Overijssel. Hoe eeuwig jammer echter, dat, nadat Prins Maurits met de wapenen dit erfgoed op de Spanjaarden had heroverd, en bij tractaat van Munster ook Lingen met zoo veel woorden erfelijk aan het Huis van Oranje afgestaan was, — de machtsfeer onzer Staten in de 17e en 18e eeuw hier niet werd gehandhaafd en Lingen (in 1732) geheel en al voor ons verloren ging, terwijl ook in politiek opzicht Lage ons ontglipte!

Nog waren Karel V en Philips II als opvolgers in de wereldlijke macht der Utrechtsche bisschoppen eigenaren der Heerlijkheid Lage geweest, nog hadden zij daar hun Ambtmannen aangesteld, om geregeld rekening en verantwoording af te leggen — maar het schijnt dat de moeilijkheden der administratie gevoegd bij den voortdurenden oorlogstoestand, het Hof te Brussel aldra heeft doen besluiten dit afgelegen bezit van de hand te doen.

Na vele jaren van onderhandelingen ging... onse Huys toe Lage mitte Hooge, Leege en Middele Jurisdictie ende Heerlijkheit derselver — mitsgaders die naevolgende erven... etc. ... in pandbezit en pandgebruik over „vor die summa van 14278 Cari guldens ten prise van 20 stuivj. brabantse elcken Cari gulden an onsen lieven ende getrouwen schiltknape Diederik von Kettler”, een edelman uit Schüttorf. De Koning conditioneerde in dien koopbrief van 6 Juni 1576 onder meer, „dat die vorscreven von Kettler altyts „in tide van noode 't „vorscr. Huys sall moeten openhouden t onser ordinantie offte „van onsen Statholder-Generael ende dat hi dat Huys met synen „tobehooren van ons te leene sal moeten houden als Heer van „Overijssel ten Overijsselschen Regte ende 't selve te verheffen (d.i. „te leen vragen en daarvan te betalen) nae Costuyme van lande”.

Twee geslachten der Von Kettler's houden dan het pandbezit, tot (ook al weer na jaren van onderhandelen eene erfdochter Theodora Geertuida Maria von Kettler gehuwd met Eustachius grave van Croy en Reux, bij charter van 21 Juli 1634 het pandbezit van Lage voor 25.000 Cari gulden verkoopt aan: Johan Raesfelt heer von Twickel. In die acte lezen wij (het origineel bovendien zou betalen: „voor beneficie van 't selve transport „booven den pandpenninck de somme van 't selve transport „gulden en beneffens eene vereeringe an sijns genades gemalinne, „daarmede sy to vreden sal wesen”.

Wat dit laatste geweest is, vernemen wij uit eene notitie van later jaren: „juweel an de vrou van Kettler... ad 3600 gulden”. En bovendien quitteert aan den voet van de koopacte „die greffin van Croy geboren von Kettler”... „untfangen zu „haben tagtentig ellen carmoisien rot damast”.

Joan van Raesfelt's zoon Johan berekent in later dagen, dat zijn vader de koop van Lage zou gekost hebben met de noodige „timmeringe van casteel en molen”... ruim 33000 gulden. In 1642 werd Van Raesfelt door de provincie Overijssel erkend als leenhouder der heerlijkheid.

Het pandbezit der Heerlijkheid werd eigendom in handen, der zich opvolgende eigenaren van Twickel: de van Raesfelt's tot Twickel stierven uit in 1684, opgevolgd door de van Wassenaer's tot Obdam tot Twickel, op hun beurt uitgestorven in 1850, waarna Twickel en Lage overgingen in het geslacht der Van Heeckeren's van Wassenaer tot Twickel. En zoo is thans nog dit in Duitschland gelegen enclave, privaateigendom van den Heer van Twickel.

Privaatrechterlijk is dus de oude band gebleven, maar op publiek terrein verloren wij daar allen invloed. Immers, terwijl de Staten van Overijssel steeds Lage als een hun toekomstig erfleer uitgaven en zich sinds 1640 als beschermheeren daarvan gedroegen onder bewering dat die Heerlijkheid een zelfstandig Dominium, een eigene Souvereiniteit bezat, en zij b.v. met name in 1684 het territoir Lage voor neutraal decreteerden zullende de inwoners daarvan door hen vrij van alle schattingen en belastingen worden gelaten — toch waren de publiekrechtelijke bemoeiingen onzer Staten nooit onaangevochten gebleven door de graven van Bentheim. En bij het stijgen der binnenlandsche moeilijkheden in onze Republiek hebben helaas onze Hoog Mogenden hunne aanspraken (hier in 't midden gelaten of die naar rechte in alle opzichten „gefundeerd” mochten genoemd worden) op hun enclave „achter den paal” verwaarloosd en heel niet de nederlandsche privaat-eigenaren geruggesteund. Zoo slonk hier meer en meer in de 18de eeuw der Staten gezag en ging ten slotte volkomen te loor. En met recht kon een duitsch schrijver Von Raet von Bögelcamp, in het begin van 1800 zeggen:

„Lage hat zwar den Holländischen Meeresschlund Charybdis, „aber nicht den Bentheimischen Steinfelsen Scylla, worüber der „römische Rüksadler schwebt, vermieden”.

Nog een enkele herinnering* over het Slot, thans de Ruïne van Lage! Hoe hebben op dit plekje Twentschen bodem aanval en afweer, verwoesting en opbouw elkander afgewisseld! Men overdenke slechts dit korte chronicon:

1425... protesteert de stad Deventer er tegen, dat het Slot to Lage door Ridder Wolter van Coeverden, des bisschops castelleyn, worde „gebolwerkt ende gestercket”.

1439... wordt het slot to Lage, seer vervallen, van nieuw opgebouwd door Bisschop Rudolf van Diepholt.

1510... omstreeks dit jaar kwamen hier „vreemde ruten”, waarschijnlijk Geldersche troepen, de buurt brandschatten en legden heel wat huizen der meijerluijden in de asch.

1523... schoten de Gelderschen „also si meenden daer goeden „rooff to halen... bresche in de muren en hebben dair sterckelike voorgeschoten also dattet de acht knechten die dairop „weren gebleven (de castelleyn Heer Adriaan van Reede tot Saasfelt was juist met zijn volk afwezig), nijet en lang konden „holden en van Reedes huijsvrouw ende de acht knechten hebbent „opgegeven”.

1531... schijnen korten tijd Mindensche troepen het Huys te hebben bezet gehouden; in dit jaar verzoeken Ridderchap en Steden van Overijssel aan den Keizer, dat o.a. „dat huijs to laghe in „twente (sic) op de frontieren der greffscap van bentem liggende ut welk huys „de lantschap dagelix beschermet ende „regeert wordt... behoirlycke repareert „en met luijden versien moge werden, „ingelycke met geschot ende cruyt daer „toe van noeden”.

1590... werd het „casteel ende den moelen”, waarvan „niet meer dan die oude Fundamenten en resteeren” door de Von Kettlers weer opgebouwd — voor korten duur!

1626... In dezen zomer lag Ernst Casimir graaf van Nassau-Dietz voor Oldenzaal; hem werd door Prins Frederik Hendrik opgedragen dat huijs „ter Laach” niet te vergeten!... waarop gene zijn overste Caspar van Ewsum Heer van Nijenoort met 10 vendels en 14 compagniën Engelschen, 3 vendels Schotten en 4 cornetten ruiters, voorzien van twee kleine kanonnen en drie veldstukken op Lage afzond. Den dag na hunne aankomst capituleerde baron Von Kettler; dit was 17 Juli 1626. Hem werd geaccordeerd: „met volle wapenen, vliegert vaendel, brandende lonte „en kogels in de mont aff te trecken, „mitsgaeders met haer bagagie, so veele

„si cunnen dragen...” De slotvoogd mocht voor zich zelf medenemen vijftien wagens bagagie en vijf paarden en „de meubelen an dat jonge Vrouke toebehoirende sullen ongeschandiseert blijven”. — Een nader oud bericht voegt hier aan toe: „Het Huijs „is dan inghenomen door den Heer van Nijenoort en hij heeft „dit met eenige tonnen buskruijt gelegd in de kelders laten in „de lugt vliegen”... waarop die Ruïne „mette enige Troupes ende geschut beseth gelaten” is.

Van af dit voor het Slot zoo doodelijke jaar dateert zijn toestand van ruïne! Want opbouw werd nooit beproefd... en zoo staat daar nog thans, onmiddellijk aan den oever van den Dinkel, die ontzagelijke Ruïne, buitengemeen indrukwekkend en schilderachtig, rondom en binnenwerks te midden van een overweelderige plantengroei. Op het Museum te Zwolle vindt men afbeeldingen der Ruïne uit de jaren 1626, 1677 en 1733... en wanneer men die vergelijkt men den toestand van den huidige bouwval, dan ziet men hoe de tijd er deerlijk aan geknaagd heeft: de eene hooge muur na de andere, het eene restant van toren voor, het eene stukgeschoten bastion na het andere zijn afgebrokkeld en omlaag gevallen en thans staan betrekkelijk nog maar weinige muurvlakken overeind, — terwijl het bijna onmogelijk is om uit dien chaos eene reconstructie van het oude bouwplan te beproeven. Toch verheffen nog enkele muren zich vijftien meters hoog in de lucht en bij eene dikte van twee en een kwart meter zullen zij nog heel wat jaren kunnen weerstaan. Dat ze dat inderdaad mogen doen! Want mooier tafereel in zomer en najaar, ja ook en vooral in den winter is niet wel denkbaar. Dikke klimopboomen woekeren sinds eeuwen tegen en in de verweerde muurklompen, hier en daar groeien heele seringensboschjes op steenmassa's, afgewisseld door gouden-regen en jasmijn. Een oude beuk, die plat tegen en over een muur breeduit zijn wortels spreidt, mag gerust tot een van „Deutschlands merkwürdige Bäume” gerekend worden.

Van de grachten van eertijds is heden geen spoor meer te bekenen, een breed grasveld strekt zich om de ruïne uit, op zijn beurt omzoomd door oude eikenbosschen.

Bij al het romantische van deze heerlijke plek is het toch geen onherbergzaam oord. Allerminst, immers nog heden ten dage is het Landhuis goed onderhouden en logeabel. Het werd in 1686 door Amadea Gravin van Flodorf, weduwe van den bekenden Drost van Twenthe Adolf Hendrik van Raesfelt tot Twickel, opgebouwd binnen de toenmalige grachten, slechts enkele meters ten noorden van den bouwval. Het is een eenvoudig, lang uitgestrekt Landhuis van één verdieping onder reusachtige lindes als verstoppt; boven den ingang leest men op een wapenstein het stichtingsjaar benevens de geslachtswapens van Raesfelt-van Flodorf.

Heeft de bezoeker onzer dagen niet al te veel haast, dan verzuime hij vooral niet den watermolen aan den bruischenden Dinkelstroom binnen te treden; dan verzuime hij evenmin het daar dicht bij staande Hervormde kerkje te bezoeken, in 1687 aan den overkant van den Dinkel door genoemde „Vidua Tubantorum Satrapae” op eigen kosten gebouwd. Het is een zeer eenvoudig, stemmig gebouwtje. Behalve de mooie gevelsteen schijnt er weinig opmerkelijks aan of in te wezen. Ja toch wel iets; voor wie zijn geschiedenis kent is er wel niets vreemds in, maar het doet zijn harte goed, als hij daar op den kansel een Hollandschen Bijbel ziet, als hij hier en daar op de banken Hollandsche psalm-

Foto 11. Boom.

DE RUÏNE VAN LAGE VAN UIT HET ZUID-OOSTEN GEZIEN.

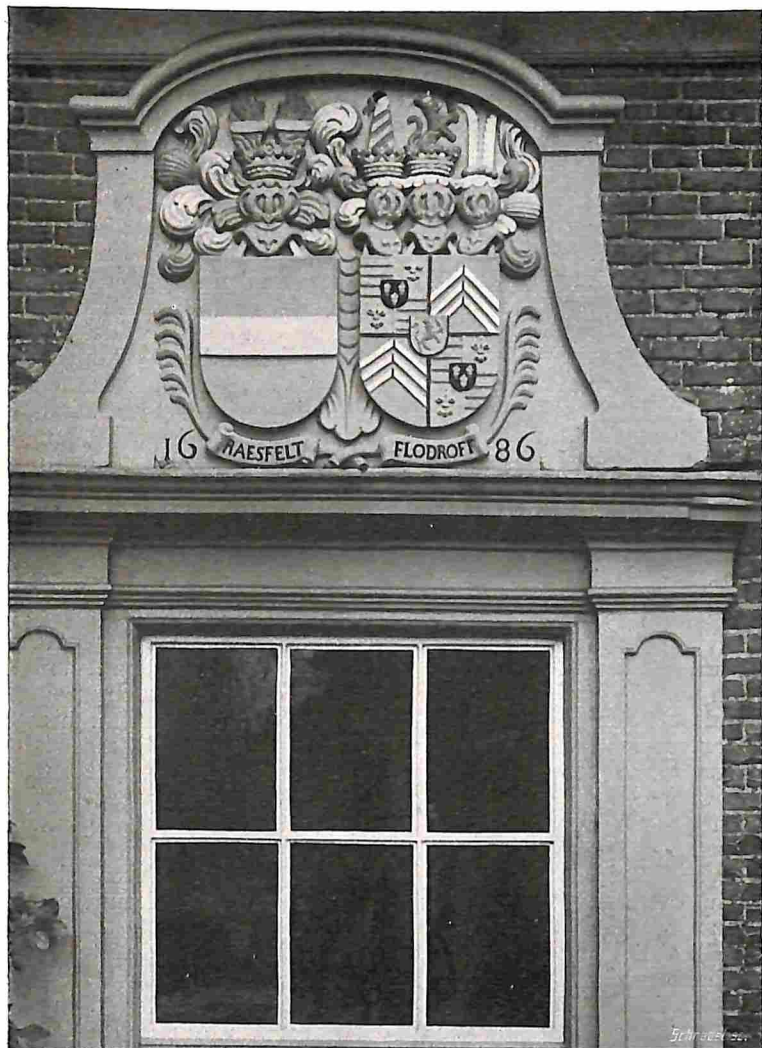

Foto H. Boom.

GEVELSTEEN VAN HET LANDHUIS TE LAGE.

boeken herkent, en eindelijk ontwaart een epitaaf met de Nèderlandsche vermaning:

„O Leser vrees toch Godt / En hout syn goet gebod
 „Soo sult gij salig zijn / En drinken Hemelwijn
 „Ja, 't sij ook Hoog en Laag, O Altoos na Hem vraag
 „Want houd dit voor gewis, Dat Godt die selve is
 „Die 't Hooge kan verlagen
 „En 't Lage kan verhoogen”.

Mr. G. J. TER KUILE.

Over Literatuur van Lage zie men mijn „Havezathen van Twenthe. Hilarius, Almelo. pag. 240 e.v.

ZEDEN EN GEWOONTEN DER INSECTEN.

II. DE CICADE. *) HAAR VERSCHIJNING OP AARDE.

ZETTEN wij ons thans neer, om 't leven van onzen in de fabel zoo belasterden cicade te beschrijven. Tegen den tijd, dan waarop de zon haar hoogsten stand bereikt, ziet men haar in den toestand van larve op aarde verschijnen. Aan den kant der wegen, ontwaren we talrijke, ronde openingen, waaruit de larve te voorschijn treedt, ten einde in het zonnelicht haar gedaantewisseling te ondergaan. Wanneer men bedenkt, dat iemand, die den bodem op die plaatsen zou willen onderzoeken, zich noodzakelijk van een houweel zou moeten bedienen, dan zal men eerbied krijgen voor de machtige werktuigen, waarmee de larve is toegerust om de oppervlakte der aarde te bereiken. 't Trekt dadelijk de aandacht, dat de opening, die een doorsneê heeft van $2\frac{1}{2}$ c.M. gelijk met den bodem is en geen verhevenheid van uitgegraven aarde vertoont, gelijk men die wel aantreft bij den ingang van het gat, dat de mestkever, die andere rusteloze aardwerker, zich graaft. De mestkever werkt van buiten naar binnen. Aanvangende bij 't punt, dat later de mond der mijnschacht zal wezen, valt het hem gemakkelijk telkens naar boven te klimmen, ten einde de uitgegraven stoffen naar de oppervlakte te brengen. Zijn collega, de cicade daarentegen graaft in tegenovergestelde richting, die werkt van binnen naar buiten en opent pas op 't allerlaatste oogenblik de uitgangsdeur, die weinig of geen uitgravingsmaterie oplevert. De eerste treedt zijn woning binnen en werpt bij den drempel een molshoopje op, de laatste komt naar buiten zonder iets op te stapelen te hebben op een drempel, die nog niet aanwezig was.

Dat de rechte lijn de kortste afstand is tusschen twee punten, ziedaar een stelling, die onze larve bij haar graafwerk in praktijk

*) Wij maken er de lezers attent op dat la cigale is de „zingende cicade” waarvan men twee soorten aantreft in Z. Europa, en dus niet de eigenlijke krekel.

brengt. De door haar gegraven schacht, die 4 d.M. diep in de aarde dringt en zuiver cilindrisch van vorm is, loopt vrijwel vertikaal omlaag en vertoont slechts enkele bochten, waar de gesteldheid van den bodem dit vereischt. Ze is over haar geheele lengte gaaf; nergens vindt men een spoor van puin, dat die belangrijk omvangrijke uitgraving zou doen verwachten. Aan het benedeneinde verwijdt deze buis zich tot een ruimer verblijf, met vlakke wanden zonder eenig spoor van gemeenschap met andere mijngangen, of verlenging der hoofdschacht naar beneden.

De afmetingen der buis in aanmerking genomen, zou de uitgegraven aarde een volume moeten vertegenwoordigen van ± 200 c.M³. Met zekere verbazing vroeg ik me af, waar die toch wel gebleven mag zijn. Niet zeker, of 't me ooit gelukken zou dat geheim ontdekken, onderwierp ik tegen het eind van Juni de mijngangen aan een nauwkeurig onderzoek. En wat zag ik daar? Niet, wat ik verwacht had te zullen vinden. Ik bemerkte, dat en put en onderaardsche woning gegraven zijn in een drogen, weinig soliden bodem, zoodat men verwachten kan, dat de wanden licht afbrokkelen en er ieder oogenblik een aardstorting te vreezen is. Tot mijn niet geringe verbazing vond ik integendeel de muren met een soort van vochtige klei-aarde bestreken. Zonder nu juist glad te zijn, waren de ergste oneffenheden onder een pleisterlaag verdwenen en was er, dank zij de kleefstof, die op de wanden was aangebracht, geen gevaar voor instorting meer te duchten. Deze voorzorgsmaatregel stelde de larve in staat zoo dikwijls ze verkoos, zich naar de oppervlakte te begeven en naar haar schuilplaats terug te keeren, zonder met haar graafpooten aardstoringen te veroorzaken, die de buis zouden verstoppen, den tocht naar boven bezwaarlijk en den terugkeer naar haar onderaardsche woning onmogelijk zouden maken. Met stutten en dwarshouten schoort de mijnwerker de wanden zijner galerijen; de tunnels der ondergrondse spoorwegen worden door een gemetseld gewelf gesteund; als een kundig en voorzichtig mijn-ingenieur, versterkt de aanstaande cicade de wanden van zijn schacht met cement en doet ze in stand blijven, zoo lang hij er zich van bedienen moet.

't Is me gebeurd, dat ik een larve wilde grijpen op 't oogenblik dat ze zich van de aarde wilde verheffen, om op een naburigen tak haar gedaante-wisseling te ondergaan. Ze scheen mijn bedoeling te vatten, althans ze blies onmiddellijk den aftocht en daalde daarop fluks in de mijngang af, hetgeen mij het bewijs was, dat deze tot op 't oogenblik, dat zij voor goed staat verlaten te worden haar stevigheid behoudt en niet door puin verstopt raakt. De arbeid van de cicadelarve schijnt mij dus geenszins het werk van een oogenblik, ondernomen uit een onbedwingbaar verlangen

Foto H. Boom.

GEVELSTEEN BOVEN DEN ZIJ-INGANG VAN HET KERKJE TE LAGE.

om 't zonlicht tegemoet te snellen; neen, het is veeleer een weloverdacht bouwwerk, een veilige schuilplaats, een stevige woning, een vaste burcht! Maar behalve dat, is het ongetwijfeld ook een soort van weerkundig observatorium, waar geregeld kennis genomen wordt van den toestand der buitenlucht. Diep in de aarde verscholen, kan de cicade, wiens tijd gekomen is zijn kluzenaarsleven vaarwel te zeggen, er moeielijk over oordeelen of de luchtgesteldheid daartoe gunstig is. Haar onderaardsch klimaat geeft hem niet die betrouwbare inlichtingen, welke de gewichtigste levensdaad vereischt en die is: zijn verschijning op aarde en zijn wedergeboorte tot volkomen insect.

Met onuitputtelijk geduld, graaft de larve een vertikalen schoorsteen, en terwijl ze het puin wegruimt, versterkt ze tegelijkertijd den binnenwand. Om zich voorloopig nog van de buitenwereld af te zonderen laat ze aan 't bovineind een zoldering bestaan ter dikte van een vinger. Aan haar verblijf beneden besteedt ze speciale zorg. Dat toch is haar toevluchtsoord, haar wachtkamer, waar ze zich in 't onvermijdelijke schikt, indien de ingewonnen inlichtingen 't wenschelijk maken haar reis naar de aarde nog wat uit te stellen. Maar niet zoodra voelt ze dat de mooie dagen in aantocht zijn, of ze snelt naar boven, luistert door 't dunne dekseltje dat den put nog gesloten houdt of de omstandigheden haar gunstig zijn en tracht omtrent den warmtegraad en den vochtigheidsstoestand der lucht de noodige inlichtingen te verkrijgen. Gaan de zaken niet naar wensch en gebiedt de voorzichtigheid 't gevoelige cicadelijfje, vooreerst niet aan regen en wind bloot te stellen, dan keert de larve gelaten naar haar salonnetje terug, in afwachting van betere dagen. Is daarentegen de luchtgesteldheid haar gunstig, dan is de deksel der buis gauw doorgeslagen en doet de larve haar intrede in de wereld.

Maar met dit alles staan we nog steeds voor de vraag, betreffende de algeheele verdwijning der uitgegraven aarde. Waar mogen die 200 c.M³. puin toch wel gebleven zijn, die elke put gemiddeld zou te voorschijn gebracht hebben? We merken er geen spoor van, noch van binnen, noch van buiten. En dan, hoe is 't beestje in dien bodem als asch zoo droog, aan de vochtige specie gekomen, waarmee de muren zijn bestreken?

De larven, van den boktor of van de stinkwesp, b.v., die zich uitsluitend met hout voeden, zouden het antwoord op de eerste vraag kunnen geven. Zij toch vinden 't terrein hunner werkzaamheden in een stuk boomstam, daarin graven ze gangen en eten tegelijkertijd wat ze uitgraven, op. Stukje voor beetje wordt het hout door de sterke kaken afgeknaagd en verteerd. Na op zijn tocht door 't lichaam van den pionier de weinige voedende bestanddeelen te hebben afgegeven, hoopen de verbruikte stoffen zich van achteren op en verstoppen volkomen den weg, waar de worm toch niet meer passeeren zal.

Zou 't nu niet mogelijk zijn, dat de cicade op een dergelijke manier zijn mijngang boort? Zeer zeker ondernemen de uitgegraven stoffen hun weg niet door zijn lichaam; voor aarde, zelfs voor de smeugste humus trekt hij vol verachting den neus op. Maar zou dan de larve 't opgedolven puin niet al gravende eenvoudig achterwaarts kunnen geworpen hebben?

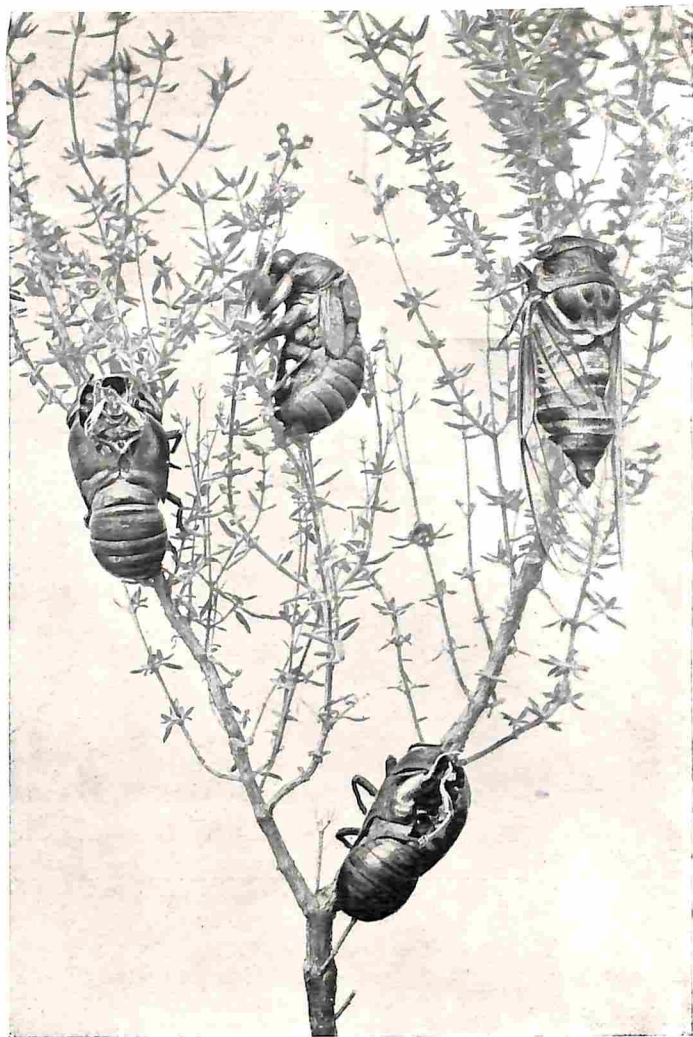
Laat ons dit nu eens onderzoeken.

Vier jaren brengt de cicade onder de aarde door en 't is moeilijk aan te nemen, dat hij zooveel tijd zou behoeven om zich in de stille afzondering van de door ons beschreven kluis, voor te bereiden voor het hoogere leven, dat hem op aarde wacht. Neen, de larve zit zoo lang niet stil, ze leidt integendeel een zwervend, roofziek bestaan, haar zuignuit borend in die onderaardsche plantendeelen, waar ze een rijke bron vermoedt. En op haar tochten, hetzij om 's winters de koudere aardlagen te ontvliesen, hetzij om te trachten mildere wateraderen aan te spreken, baant ze zich een weg door den grond, terwijl haar pooten van stevige haken voorzien, de losgemaakte materie naar achteren werpen. Omtrent deze wijze van handelen bestaat niet de minste twijfel.

Maar neemt eenmaal de arbeid aan 't verlossingskanaal, te graven in een kurkdrogen en in dien toestand niet samenpersbaren bodem, een aanvang, dan staan haar moeielijkheden van een gansch anderen aard te wachten. Dat de larve 't opgegraven puin achter zich geworpen en daarmee een sedert verdwenen loopgraaf verstoppt zou hebben, is een veronderstelling, waarvoor wel iets te zeggen is, al wordt dit door niets bewezen.

Neemt men den inhoud van den put in aanmerking en veronderstelt men, dat het dier een losplaats voor die groote hoeveelheid puin gevonden heeft, dan moet dat vrije terrein toch ook weer op zijn beurt door uitgraving verkregen zijn, welks producten op even geheimzinnige wijze als de eerste zijn verdwenen. Men draait hier in een cirkeltje rond, daar de samendrukking der poedervormige uitgravings-specie, het ontstaan van zulk een aanzienlijke ruimte niet voldoende verklaart. We moeten derhalve tot de slotsom komen, dat onze larve er een bijzondere werkwijze op na houdt, om zich van de vrijkomende aarde te ontdoen. Hoe het ook zij wij moeten achter het geheim van onzen vriend komen!

Beschouwen we eens een larve op 't oogenblik, dat zij haar intrede in de wereld wil doen. Bijna altijd is ze min of meer bedekt met modder die soms nog vochtig, dikwijls reeds opgedroogd is. Aan haar graafwerktuigen, de voorpooten, kleven kleine kluitjes slijk, en de schoentjes aan de andere pootjes vereischen dringend de verzorging van een schoenpoetser, ook de rug is lang niet smetteloos. Ze lijkt wel een baggerman, die een heelen dag in den modder heeft gewerkt. De aanwezigheid van modder

DE CICADE VAN LARVE TOT VOLKOMEN INSECT.

en slijk valt te meer op daar uit een zeer drogen bodem te voorschijn is gekomen. Een met stof bedekt beestje dachten we te zien, en in plaats daarvan vinden we een geheel bemodderden cicade!

Maar doen we nu nog een schrede in deze richting, dan hebben we de oplossing van 't probleem gevonden.

Wij moeten eens probeeren een larve te bespieden, die bezig is haar verlossingskanaal te graven. Het toeval moet ons hierbij van dienst zijn, want van buiten ontbreekt elke aanwijzing, die ons tot gids zou kunnen strekken. Laat ons aannemen, dat het geluk ons dient en wij er juist een ontdekken, die met haar graafwerk is begonnen. Veel meer dan 't ons bekende wachtkamertje en een klein stukje van 't kanaal is er nog niet gereed, maar van puin merken we hoegenaamd niets.

En onze mijnwerker, hoe ziet die er uit?

Al dadelijk valt 't ons op, dat de huidskleur lichter is van zijn makker, die we aan den uitgang te pakken gekregen hebben. Vervolgens trekken de oogen onze aandacht, ze zijn grauw, omfloersd, flets en blijkbaar niet geschikt om er mee te zien. Trouwens, wat valt er in de aarde te zien? Bij de larven, die uit den grond te voorschijn komen, zijn de oogen daarentegen zwart en helder en stellen het dier al dadelijk in staat een vaak ver verwijderd hangpunt te zien, om er haar gedaantewisseling te ondergaan. Die ontwikkeling van het gezichtsvermogen gedurende den tijd, die aan haar bevrijding voorafgaat is ons op nieuw een bewijs, dat de larve aan haar graafwerk den noodigen tijd besteedt.

Bovendien is de bleeke en blinde larve nu omvangrijker dan op rijperen leeftijd. Haar lichaam is sterk gezwollen en schijnt nog al aan waterzucht te lijden. Neemt men haar tusschen de vingers, dan laat zij uit het achterlijf een soort van helder vocht vloeien, waarmee ze haar geheele lichaam bevochtigt. Is deze vloeistof een soort van urine of de maaginhoud van een dier, dat zich uitsluitend met plantensappen voedt? Laat ons deze vraag voorloopig onbeantwoord laten, maar de vrijheid nemen ons gemakshalve van 't woord „urine” te blijven bedienen.

Welnu, deze urine-bron is de sleutel van 't groote geheim! Naarmate haar arbeid in de mijn vordert, besproeit de larve de droge grondstoffen en maakt er een soort van pleisterkalk van, die ze aanstonds met haar lichaam tegen de wanden smeert, waardoor deze de gewenschte stevigheid krijgen. De verkregen mortel dringt in de openingen van een zeer lossen bodem, hij vult de spleten en de gaten en zoo ontstaat een galerij, vrij van alle puin, omdat de afval op de plaats zelve wordt aangewend ter bereiding der metselspecie, waarmee de binnenwand der mijn egaal wordt bestreken.

Nu we derhalve weten, dat de larve met klei omgaat, behoeft het ons geen oogenblik te verbazen, dat we haar er mee besmet, uit een buitengewoon drogen bodem zien te voorschijn komen. En al heeft 't volwassen insect geen mijnwerkersarbeid meer te

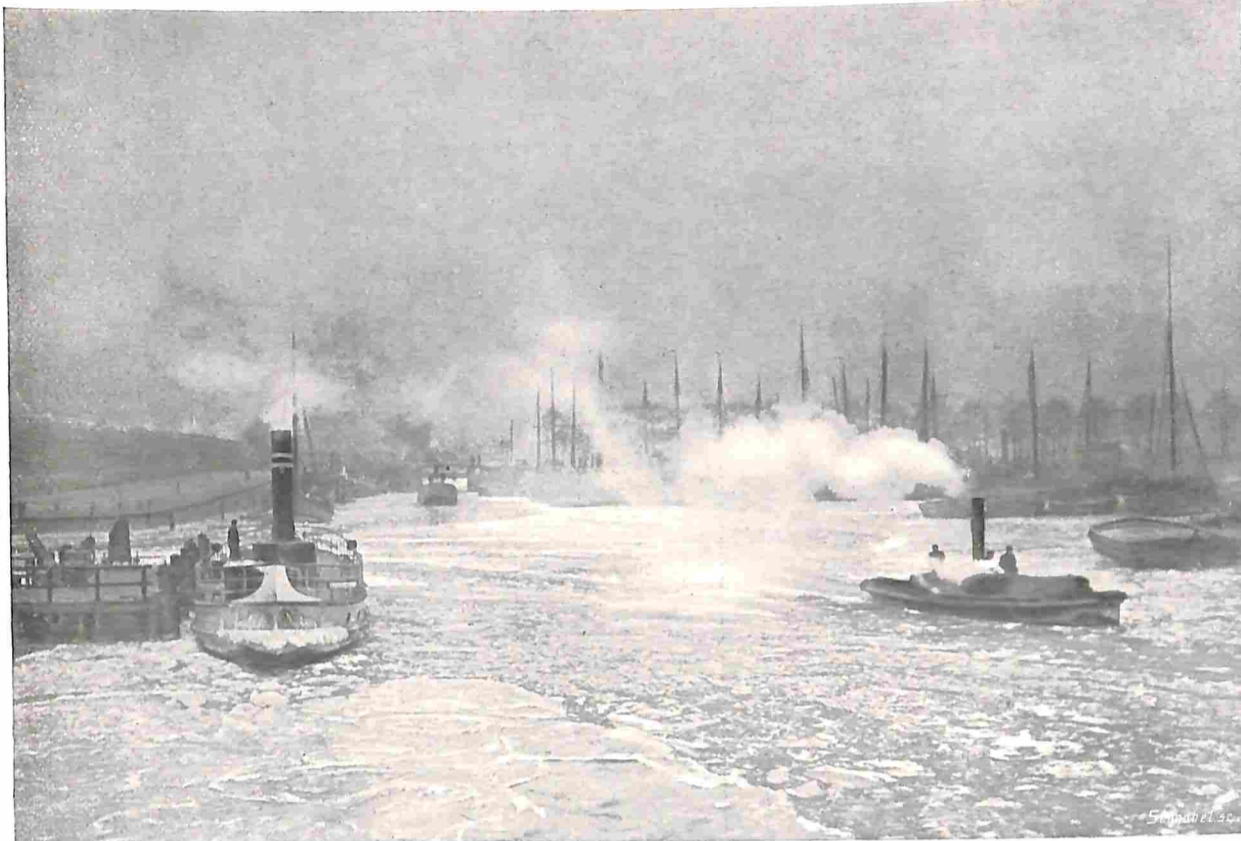

Foto Bern. F. Eilers.

GEZICHT OP DE PRINS-HENDRIKKADE BIJ WINTERWEER.

verrichten, in haar urine-reservoir bewaart ze steeds een voorraad diesten, die haar nu voortaan kralen verdedigingsmiddel uitstekende diensten bewijst. Wordt de krekel in de twee stadiën van zijn bestaan, iemand die van beken, dan bespat hij den bespieder met een straal van dat vocht en vliegt daarop ijlings weg. Ondanks zijn droog temperament, is de krekel in de twee stadiën van zijn bestaan, iemand die van waterleiding- en bevoeiingswerken bijzonder goed op de hoogte is.

Hoe groot de vochtvoorraad bij de larve ook mag zijn, ze heeft zeker niet genoeg van de aarde, die ze uit het kanaal graaft, ermee te drenken en tot samenknedebare modder te verwerken. Het reservoir raakt eens uitgeput en de voorraad dient op tijd aangevuld te worden. Waar en hoe dit geschiedt? Ik meen ook dit gevonden te hebben. In de weinige putten waar het me gelukt is hun geheele lengte open te leggen, vond ik een levenden wortel, soms ter dikte van een potlood, of van een stroohalm, ingemetseld in den wand van 't wachtkamertje. Van den wortel zelf ziet men niet veel meer dan eenige millimeters. Het overige is voor 't oog verborgen. Zou 't aantreffen van deze bron een toevallige ontdekking zijn? Of zou dit een wijze voorzorgsmaatregel der larve wezen? Ik meen het laatste te moeten aannemen, want telkens trof me de aanwezigheid van zoo'n wortel, altijd — als mijn onderzoek goed geleid was.

De krekel graaft dus zijn verblijfplaats, 't beginpunt van 't later aan te leggen kanaal, in de onmiddellijke nabijheid van een klein versch worteltje, waarvan ze een klein deel bij wijze van muurfonteinje in haar gang aanbrengt. Dit eenige levende stukje van den mijnwand is bepaald de bron, waaruit ze, naar behoefte haar vochtvoorraad aanvult. Natuurlijk heb ik dat niet door directe waarneming verkregen, maar ik heb die hypothese veilig neerschrijven, omdat zowel de logica als de omstandigheden er niet mee in strijd zijn.

Maar wat wordt er van 't dier, als de bron niets meer oplevert en ook 't lichaamsvocht verbruikt is? De volgende proef zal 't ons zeggen. We namen een larve die op 't punt staat uit de aarde te komen. We doen haar in een reageerbuisje en na haar onder een zandkolommetje van 1½ d.M. begraven te hebben, drukken we de droge aarde een beetje aan. De larve heeft pas een uitgraving voltooid, die wel drie maal zoo lang is, in een bodem van geheel dezelfde gesteldheid, maar die vrij wat meer weerstand bood. Zou ze in staat zijn zich door dat droge zand heen naar boven te werken? Als ze er de kracht toe had, zeer zeker, maar er schijnt meer toe noodig te wezen. Ik begin werkelijk te twijfelen of ze de oppervlakte bereiken zal. Bij het doorsteken van 't zoldertje, dat haar van de buitenwereld gescheiden hield, heeft ze haar laatste vocht verbruikt. Het reservoir is leeg en bij gebrek aan een levenden wortel bestaat er geen gelegenheid het te vullen. Drie dagen lang wendt de ongelukkige allerlei pogingen aan zonder enig merkbaar succes. Wel wordt de grond omgewoeld, maar daar de kleefstof faalt, is haar zwoegen in letterlijken zin een Sisyphus arbeid. Na vier dagen vergeefs gearbeid te hebben bezwijkt de arme krekel.

Is daarentegen de vochtblaas gevuld, dan zien we heel wat anders gebeuren. Onderwerpen we nu dus eens een larve, wier bespiedingswerk pas is aangevangen, aan dezelfde proef. Zij beschikt over een rijke hoeveelheid vloeistof, waarmee ze zich het lichaam bevochtigt, en die haar het werk gemakkelijk maakt. Door den samenhang, dien ze in de grondstoffen tot stand brengt,

slaagt ze erin een mijngang te graven, heel onregelmatig wel is waar, en niet zeer solide van constructie, die achter haar weer instort. Men zou zeggen dat het dier, de onmogelijkheid beseffende haar voorraad vocht te vernieuwen er zoo zuinig mogelijk mee omspringt en er niet meer van gebruikt, dan strikt noodig is om uit een haar vreemde omgeving te geraken. Haar pogingen worden met een gunstigen uitslag bekroond en na tien dagen bereikt ze de oppervlakte.

Nadat de larve haar intrede in de wereld heeft geteerd, blijft ze nog even in de buurt van de pas verlaten opening rondwalen, om een geschikt rustpunt te vinden: een laag struikje, een bosje thijm, een grassprietje of een takje van een heester. Heeft ze iets van haar gading gevonden, dan klimt ze er op en hecht er zich, den kop omhoog, met de haken van haar voorpooten de omstandigheden daartoe gunstig, dan steunen ook de achterpooten, zoo niet, dan moet ze slechts op haar voorpooten vertrouwen. Al heel

gaw na haar vestiging, zien we 't borststuk zich aan de rugzijde splijzen en uit de nu ontstane opening komt volwassen insect spljztaan te voorschijn. 't Heele proces duurt niet langer dan ongeveer een half uur.

Zoo is dan onze cicade tot volle ontwikkeling gekomen, maar ach! wat ziet hij er nog stumperig uit. De vleugels zijn zwaar, vochtig, glazig, lichtgroen geaderd. Het borststuk alleen is lichtelijk bruin getint. 't Overige deel van 't lichaam is bleekgroen, op enkele plekken zelfs wit. Een lucht- en zonnebad van een paar uren brengt nauwelijks merkbare verandering teweeg, even zwak, even kleurloos als te voren, blijft de krekel aan zijn voorpooten hangen, bij 't minste windje, lijdzaam en geduldig, heen en weer geslingerd. Eindelijk treedt de bruine kleur op, die zich nu heel gauw over 't heele lichaam verspreidt. Hiertoe zijn ruim drie uren noodig geweest; 't was negen uur, toen de krekel zich op 't twijgje vestigde; te half één zagen we hem uit ons oog verdwijnen, zich niet meer bekommerende om 't ledige omhulsel hetwelk hij blijkbaar zoo stevig heeft vastgehecht, dat de najaarsstormen er dikwijls niet in slagen het af te rukken.

Maanden daarna nog, zelfs in den winter ziet men de kleine hulsjes hangen, in denzelfden toestand als waarop het dier ze verliet en welker perkamentachtige substantie er reliekes van maakt, die 't langer uithouden, dan de voormalige bewoners.

VAN DE VOGELS UIT HET NATTE LAND.

ZONDER eenige preferentie geloof ik te mogen beweren, dat Brabant, tenminste voor zoover het door mij bezochte gedeelte betreft, tot de ornithologisch rijkbedeelde streken van ons vaderland behoort. Het was mij nog niet vergund het vermaarde Texel, noch het niet minder beroemde Naardermeer of Schouwer's inlag te bezoeken, maar afgaande op de beschrijvingen van Thijssse, Vijverberg, Daalder e.a., durf ik wel zeggen, dat ook mijn Brabantsche plassen, kreken, meertjes en moerassen, wat vogels betreft, bijna even mooi en interessant zijn. Er is alleen één groot nadeel aan Brabantsche exploraties verbonden, een nadeel, waarover Tjeerd de Vries onlangs schreef in het Jaarboekje der Nederlandsche Ornithologische Vereen., met betrekking tot de Friesche binnenwateren, ik bedoel de totale onbegaanbaarheid van het terrein, waardoor de meeste en mooiste plaatsen buiten menselijk bereik vallen. Wie die streken nooit bezocht, kan zich geen denkbeeld vormen van de moeraswildernis op de Putten, op het Meer, in de Hedikhuizensche Maas, in 't Helvoortsche Broek en vele andere plaatsen. Waarlijk, „een wildt en bijster landt“, en toch, juist door al die, vaak niet te overkomen moeilijkheden, zoo aantrekkelijk voor den vogelliefhebber, voor den botanist en den entomoloog.

In 't laatst van Mei 1911 heb ik er een week doorgebracht, heel eenvoudig gelogeerd bij mijn vriend Van Vugt, den visscher, en al dien tijd, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, niets anders gedaan dan geroeid, geboomd, gewaad en geploeterd door de groote moerassen en meren, die zich daar uitstrekken tusschen den Bosch, Engelen, Vlijmen en Cromvoirt, en tot woonplaats

strekken van de in ons land al zoo zeldzaam wordende roerdampen, waar de niet minder zeldzame kuifeendjes broeden, de kleine sprinkhaanrietzanger zijn eentonigen triller tot vervelens toe doet hooren en, in een verlaten eendenkooi nog een enkel woudaapje voorkomt.

* * *
Behalve de moeraszeezwaluw of het zwarte sterretje, die ik later nog eens hoop te bespreken, zijn de Brabantsche avifauna-vertegenwoordigers: de Kievit en de watersnip.

De Kievit was een oude bekende, die komt bij ons in de Geldersche vallei in ongeveer net zoo'n groot aantal voor als in de Maaspolders, en, waar de heer Vijverberg en ik-zelf in den vorigen jaargang van „Buiten” al eens een en ander van vanellus vertelden, zal ik 't ditmaal bij die mededeeling laten.

Iets anders is 't met de watersnip, waarmee ik onder zeer ongunstige omstandigheden kennismaakte; en nu de redactie voor zoo'n buitengewoon mooie afbeelding van dezen zeldzamen vogel (uit Engeland, van William Bickerton) zorgde, wil ik er u met plezier wat over vertellen.

't Was op 'n druiligen donkeren dag van Bloei-maand, dat visscher Doris uit het dorp Haarsteeg en ik, in zijn zelf-gemaakte boot, die, hoe weinig gracieus ook, toch alle voor een polderboot vereischte eigenschappen in zich vereenigde, met vlugge riemslagen de Hedikhuizensche Maas opvoeren, bij een dicht met biezen, riet en waterplanten begroeid moeras stopten, en op den zoek gingen naar 'n nest van het zoo zeldzame kleinste waterhoentje, dat er moest zitten en dat we, 't zij er hier meteen maar bij vermeld, niet gevonden hebben door de ondoordringbaarheid van het slikkerige terrein, te vast om te roeien, te los om te loopen! — We hebben er alle pogingen voor in 't werk gesteld, 't zij hier met bescheidenheid opgemerkt, de gevaarlijke plekken zelfs met plankjes onder de voeten trachten te bereiken, en telkens werd onze illusie verstoord door het vinden van een meerkoet of sterntjesnest, waarvan je vast en zeker meende dat het eindelijk 't langverbeide van den kleinen porzana zoude zijn. Ik zal u geen beschrijving geven van dien zonder succes bekroonden tocht in het natgerengende, meer dan mans-hooge riet, u echter mededeelen, dat, juist toen ik door het rietbosch heen gescharreld was, en op een eilandje van 'n paar vierkante meters weer vasten grond onder de voeten had gekregen, plotseling een bruine vogel met lange pooten en met gruttomanieren vóór mij uit het gras opvlog, en zigzaggend zijn heil in de vlucht zocht. Ik volgde nu ook mijn handelwijze, die ik steeds gewoon ben te volgen in een dergelijk geval, hield de plaats, waar de langbeen op de vleugels was gegaan, goed in de gaten, en stapte er met mijn lange, geleende waterlaarzen door het hooge, druipende gras heen. En jawel hoor! 'k Meende eerst een grutto'snest voor me te zien, maar dat bleek 't bij nader onderzoek toch niet te zijn, en weldra maakte ik uit kleur en vorm der eieren op, dat ze van de watersnip moesten

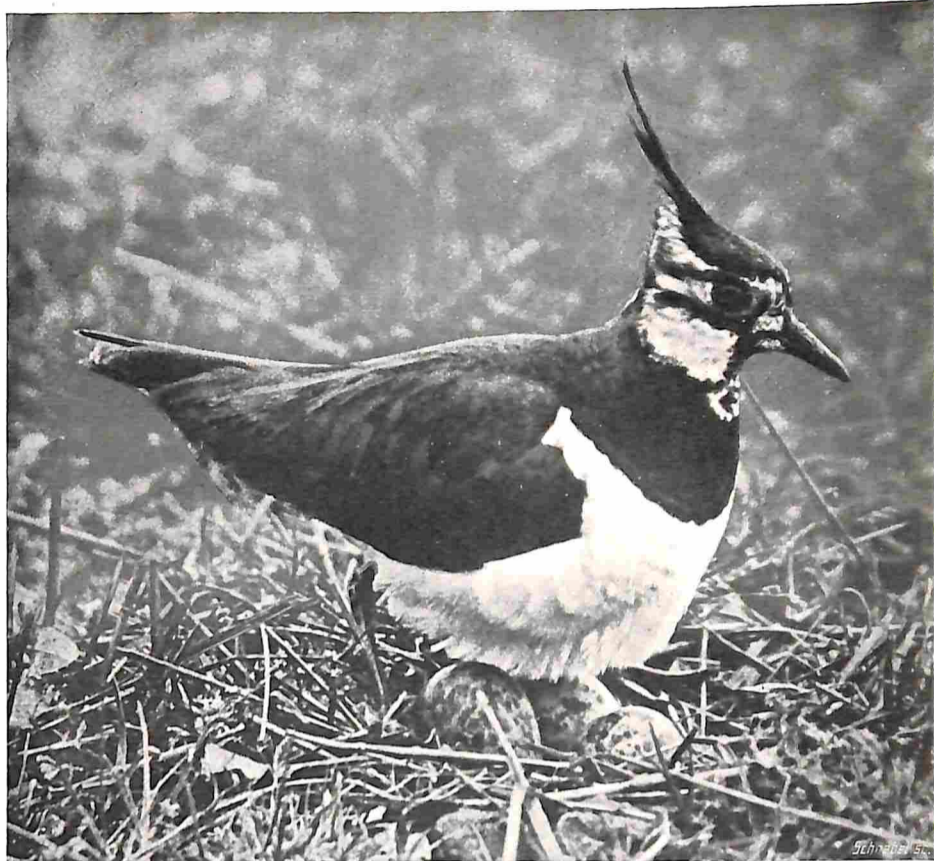

Foto Bickerton.

KIEVIT BIJ HET NEST.

zijn. Nu herinnerde ik mij plotseling ook de eigenaardige vlucht van het dier, en toen Doris mij ten overvloede nog met den gloed der overtuiging vertelde, dat we „wis en zeker” met een nest en de eieren van „de groote grassnep” te doen hadden, den vogel zelfs nog bij 'n tweeden naam, „Weerlamke” kende, bestond er voor ons niet den geringsten twijfel meer of we hadden vriend Gallinago in de buurt. — De watersnip, die in kleinen getale in ons moerassige land broedt, het meest nog in Friesland, is een vogel, uitstekend gebouwd voor zijn werkzaamheden in den weeken grond. Met zijn langen snavel, dito pooten, van flinke, buigzame teenen voorzien, met zijn slanken, langen hals, is hij het type van een Nederlandschen moerasvogel, en ook zijn nest, zoo maar op den grond tusschen gras en biezen, herinnert aan dat zijner weidegenooten Kievit, grutto, tureluur en kemphaan. De vier eieren hebben ongeveer de grootte en kleur van die van eerstgenoemde, maar vertoonen, op een lichter grond, bruiner en geaccentueerder vlekken.

Er is van den watersnip nog iets bijzonders te vertellen, een eigenaardigheid, die den vogel de locale namen van hemelgeit, weerlam etc. verschafte, en waarop ik vroeger in „Buiten” al eens gelegenheid had de aandacht te vestigen. — De vogel laat n.l. bij het dalen een geluid hooren, dat sterk aan het blaten van een schaap herinnert, en dat onmogelijk met de stemorganen kan worden voortgebracht. Langen tijd zocht men in buiten- en binnenland naar de oorzaak van deze zonderlinge tonen, tot ten slotte op een vergadering der voornaamste ornithologen na een experiment (het snel rondzwaaien van een snippenstaart aan een lange, dunne twijg) werd aangenomen, dat de vogel de geluiden produceerde door snelle vibreering der staartveeren.

Wie er meer van wil weten, verwijs ik naar „Buiten” 1911, blz. 123.

* * *

En nu de Fuut! Een zonderling type onder de vogels, dat zal ieder dadelijk bij de eerste beschouwing van de afbeelding zeggen. En daarin heeft men gelijk. Zoowel van lichamelijk als van geestelijk standpunt bezien, is de Fuut een zonderling. Eigenaardig zijn vorm, eigenaardig zijn manieren, zijn slijkerig nest, zijn zebra-gestreepte jongen, zijn brullend geluid, zijn satijnige veerenpak, alles....

Hoewel evenmin algemeen als de vorige soort, kan men den fuut voor Holland toch geenszins zeldzaam noemen, al was hij vroeger, toen men nog niet zoo belust was op zijn mooie bont, menigvuldiger. In Friesland, Groningen, Noord- en Zuid-Holland, Brabant en Limburg komt hij voor, mits hij maar over voldoende water kan beschikken. En daar ontbreekt het hem hier in Holland niet aan!

Waar sterntjes, koeten en waterhoentjes de dichtbegroeide plaatsen opzoeken, geeft hij de voorkeur aan open water, aan wijde plassen, waar geen plotseling gevaar hem kan genaken, waar hij ver om zich heen kan zien, en waar toch aan den kant voldoende waterplanten en riet groeien, om het eenvoudige nest in te verbergen. Maar voor de rest is hij de vogel van het open

Foto Bickerton.

BROEDENDE WATERSNIP.

terrein, en zelden krijgt ge hem anders te zien, dan dobberend in het midden van den uitgestrekten plas, het waakzaam oog op de naderende boot gericht, en ieder oogenblik gereed zijn heil in een snelle vlucht te zoeken. Niet door vliegen! Neen, het water is zijn element, en hoewel het een verkeerde meening van velen is, dat de fuut niet zou kunnen vliegen, waagt hij zich, behalve in den trektijd, toch niet zoo gauw buiten het natte element, en wanneer er gevaar nadert, laat hij zich al dieper en dieper zinken, zoodat hij ten slotte nog slechts met den gekuifden kop boven water steekt.

Colymbus cristatus (zoo is zijn boekennaam) is een watervogel van den eersten rang, haast nog meer dan de eenden. Zijn heele leven brengt hij zwemmende door, hij rust en slaapt zelfs op het water. Is het dan een wonder, dat hij zich op den vasten wal onbeholpen voor doet, en zich belachelijk maakt? Hij staat dan wijdbreeds, het rolronde lichaam rechtop, den hals S-vormig teruggebogen, en met den kop horizontaal vooruit. Naumann vergeelijkt hem in die houding met een dansenden kermisbeer, waaraan hij werkelijk wel doet denken.

In Brabant heet hij „Loem” en „Keizer”, en hoewel ze daar wegens de schade, toegebracht aan den vischstand, veel vervolgd worden, blijft het aantal, tenminste in de door mij bezochte streken, vrijwel stationnair. Vermindering valt in elk geval niet te constateeren.

Het nest van den Fuut is weinig meer dan een hoopje plantmodder, die het in den zomer tot een ware broeikas maakt, zoodat de vogel, gedurende een groot gedeelte van den broedtijd, de zorg voor de vier gele, groezelige, door plantenzuren uitgebeten eieren, gerust aan de zon kan overlaten. Maar daarom

Foto J. Vuyverberg.

NEST MET EITJES VAN DE
KLEINE KAREKIET,

Foto J. Vuyverberg.

KLEINE KAREKIET MET
VOEDER BIJ DE JONGEN.

geschikt vanwege den scherp voorsteven.

Wat zaten in die wiel en aan zijn oevers een massa vogels, meest kleinere! Grootte karekiet, kleine dito, rietzanger, boschrietzanger, rietgors, graspieper, gele kwikstaart, dodaars, waterhcentje en nog veel meer. Kceten waren er niet, maar die trof ik in de poldermeertjes weer in grooten getale aan. Zoo heeft ieder zijn eigen terrein. Doch ik zou 't over de karekieten hebben. De

Foto R. Kearton.

KLEINE KAREKIET.

houdt hij er in de verte nog wel een wakend oog over, opdat geen kraai hem zijn schatten ontsteelt.

Door dat wegblijven van het nest is de Fuut ook zoo'n buitengewoon moeilijk object voor den vogelfotograaf. Daarvan zijn ettelijke voorbeelden bekend, en te meer moeten wij daarom het uithoudingsvermogen en de kunstgrepen van onzen fotograaf bewonderen, die dezen schuw en achterdochtigen vogel zoo fraai op de gevoelige plaat wist te brengen. Nog even vestig ik uw aandacht op de kuif en de bakkebaarden, die op deze afbeelding bijzonder mooi zichtbaar zijn.

Foto R. Kearton.

KLEINE KAREKIET.

grootste, en tegelijkertijd ontegenzeggelijk de luidruchtigste, is de groote karekiet, (dit groote om verwarring te voorkomen met de kleine) een vogel van lijstergrootte ongeveer (20 c.M.) met gele, lichtbruine kleur wat de bovendeelen betreft, terwijl de onderzijde in 't vuil-witte trekt. De keel is helderwit van kleur, en steekt vrij scherp af tegen de rest. Opvallend is de door het oog loopende lichtgele streep en een paar stijve, zwarte en duidelijk zichtbare haren aan de snavelhoeken. Mannetje en wijfje verschillen in kleur zóó weinig, dat men ze daaraan alleen nauwelijks kan onderscheiden.

Tegen begin Mei komt de groote karekiet uit het Zuiden in ons landje aan, en in dezen tijd, wanneer het riet nog kort is, kan men hem heel wat gemakkelijker waarnemen dan in den zomer, als de dikke rietbosschen hem maar al te gemakkelijk aan het menschelijk oog onttrekken. Door nauwkeurig acht te geven op het nauwelijks merkbare trillen en bewegen van de rietstengels, waaraan de vogel omhoog klautert, krijgt men onzen rietvriend nog wel eens een enkelen keer te zien, maar in elk geval zou ik u raden hem met de boot te zoeken, want hij vertoont zich het meest aan den veiligsten kant, den waterkant. Maar al *ziet* ge hem niet dikwijls, *hooren* kunt ge hem geregeld, en al kan men zijn prestaties moeilijk mooi vinden, in de eenzame moerassen, waar slechts de visscher komt om zijn fuiken te zetten, komen ze toch even goed tot hun recht. Het uit den treure voorgedragen gezang bestaat uit verscheidene knarsende en hoog-piepende tonen, die eenigszins aan kikvorschengeluiden herinneren. Vooral hoort men er in, een kârre kârre kârre kârre kârre kid kid kid, korrè korrè korrè, karre kârre kârre kei kèi kèi, kied kied kied kied... dat hij dag en nacht met een voorbeeldigen ijver *voordraagt*. Behalve deze eigenschap valt nog *zijn eigenaardige, kunstige* nestbouw op. Het nest rust op 4 à 5 stengels, wordt vervaardigd van rietbladeren, grassen en stengels en vormt een der fraaiste kuntsstukken uit de natuur. Het hangt boven den waterspiegel, en steeds zoo hoog, dat bij mogelijk hoogwater het broedsel geen gevaar loopt te verdrinken. Het legsel bestaat uit 4 of 5, een enkelen keer uit 6 eieren, van een matgroene kleur, met geel-bruine vlekken; men vindt ze ongeveer in Juni. Tweemaal broeden doet de karekiet niet.

De kleine karekiet, waarvan men bij dit artikel eenige fraaie afbeeldingen van mijn vriend Vijverberg vindt, kreeg vroeger reeds een plaats in dit tijdschrift, waarnaar ik belangstellenden verwijs.

Wat van bovenstaanden soortgenoot werd gezegd, is grotendeels ook op hem van toepassing. Anders is het met de rietzangers, door velen gehoord, door weinigen gezien. In ons land komen voor de gewone rietzanger, de boschrietzanger, (die ook wilgensijsje heet, 'n veel aardiger naam), de waterrietzanger, de sprinkhaanrietzanger en de beroemde nachtegaalrietzanger, die ik allen al eens ontmoette, maar waarvan ik alleen de eerste even wensch aan te stippen. De anderen blijven, vanwege de zeldzaamheid, voorloopig buiten bespreking.

Als kenteekenen van den rietzanger gelden de volgende: Bovenlichaam groenbruin met donkerbruine vlekken, en zeer in 't oog vallende roodbruine onderstaartveeren. Keel, borst en buik geelwit. Door 't oog loopt een gele streep, de staart is donkerbruin, evenals de oogen, en de pooten ten slotte zijn van een geelgrauwe kleur. Mannetje en wijfje zijn gelijk. In Holland, waar de rietzanger sterk verbreid is, vindt men hem van April tot October, in de oevervegetatie en niet zoozeer in het eigenlijke rietbosch. Zijn geluid gelijkt op dat van de kleine karekiet, maar hij verheft zich niet zelden op boompiepermanier in de lucht, om al zingend weer in 't gras te verdwijnen. Karakteristiek is voor den rietzanger een „terrrr”, dat hij bij gevaar dadelijk laat hooren. Zijn nest vertoont overeenkomst met dat der karekieten, maar hangt lager bij den grond in grasstengels en moerasplanten. Vier à vijf vuilgele, met bruine vlekjes voorziene eitjes vormen in Mei het legsel.

* * *

Als laatste vertegenwoordigers van de vogels uit het natte land — wat nog lang niet wil zeggen, dat er niet meer zouden zijn — noem ik de kuifeendjes, die haast nergens in ons land broeden dan op het Vlijmsche meer-tje, waar ik ze meermalen maarnam, en echter niet in mocht slagen, een nest van dit begeerenswaardige beest te vinden. Toen Schlegel zijn boek uitgaf (1860) was de kuifeend nog niet als broedvogel bekend, Albarda vermoedde al, dat hij in Brabant zou voorkomen, en Snouckaert van Schauburg vermeldt op pag. 129 van zijn *Avifauna Neerlandica* o.a. „In 1835 was het Hewitson reeds bekend, dat *A. fuligula* hier en daar in Nederland broedt, en het is dat hij afbeeldt, was uit ons

Foto Bickerton.

BRUEDENDE KUIFEEND.

land afkomstig. Of sedert 1904 jaarlijks één of wellicht meer paren broeden in „de Meer” en op „de Putten” te Vlijmen (N. B.) zooals door sommigen wordt opgegeven, en door anderen weersproken, moet nog uitgemaakt worden...”

Thans behoeft dit niet meer uitgemaakt, het broeden dezer species is voor Nederland bewezen, voornamelijk door den heer L. van Giersbergen te Wageningen, den uitstekenden kenner der Vlijmsche vogels (zie Verslagen en Mededeelingen der Ned. Ornith. Vereen. 1908, No. V, blz. 26), en meermalen nam ik de sierlijke kleine gekuifde eendjes waar, éénmaal met 'n aantal jongen. 't Nest is verbaasd moeilijk te vinden, en ondanks groote sommen, door enkelen beloofd voor 'n nest met eieren, is het nog niet mogen gelukken er een te ontdekken. De redactie had de vriendelijkheid voor zoo'n mooie afbeelding te zorgen, dat ik niet mocht nalaten, u een en ander van den kuifeend te vertellen.

Mocht ik hem nog eens weer ontmoeten, dan zullen we het er nog eens over hebben!

A. B. WIGMAN.

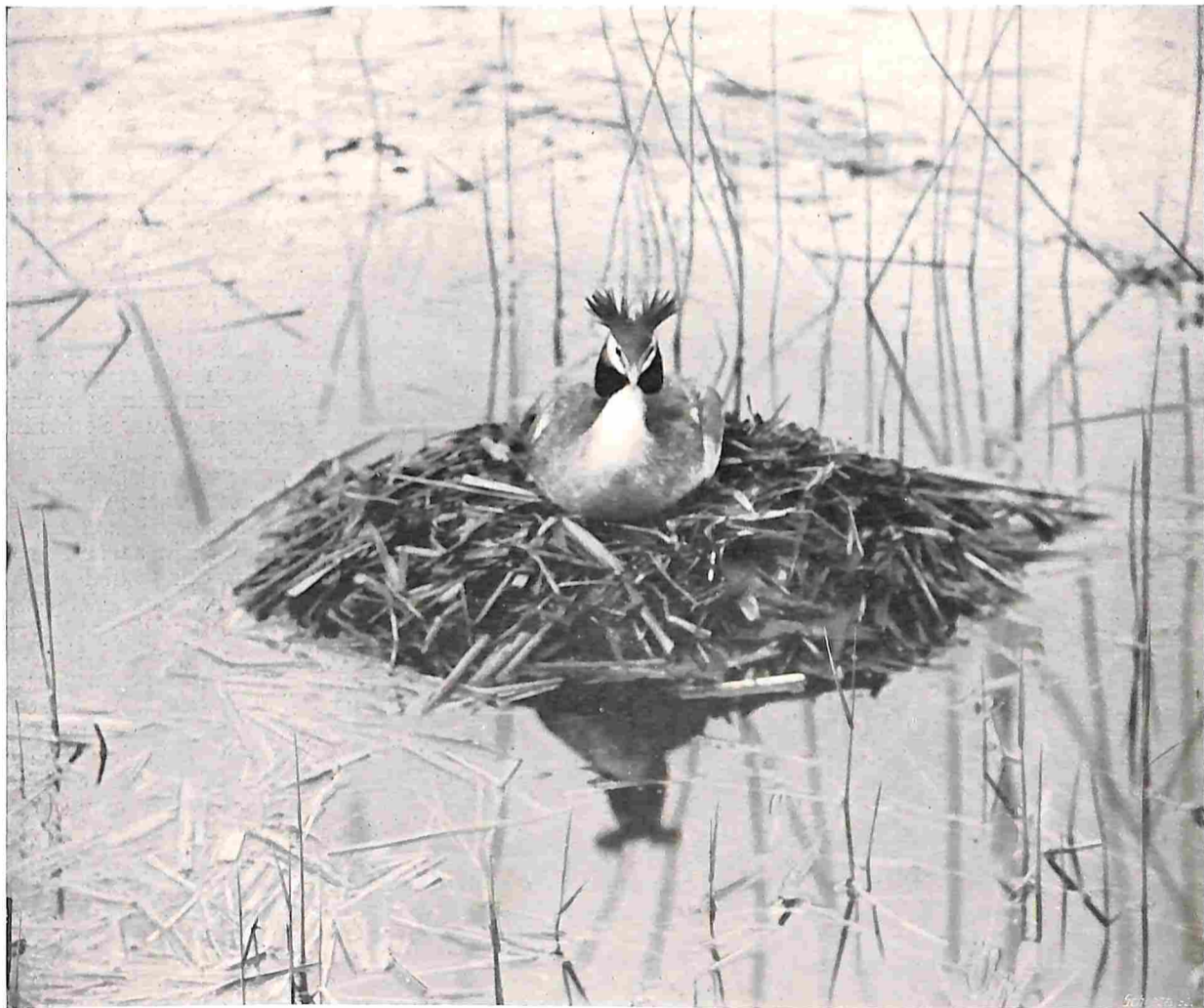

Foto Bickerton.

BRUEDENDE FUUT.

Foto R. Tepe.

ONBEHAARDE KRUISBES, WHITE SMITH.

KRUISBESSEN.

DE kruisbes (*Bibes Grossularia*) is een algemeen bekende en door bijna geheel Europa verbreide vruchtsoort, schier overal wordt ze in wilden of liever verwilderden toestand aangetroffen. Tot zelfs op een zeer hoge breedtegraad schijnt ze nog te willen gedijen, althans in Noorwegen vinden we nog kruisbessen tot 68° N. B. Haar eigenlijk vaderland is onbekend. Reeds in de 12de eeuw kwam ze in Frankrijk voor, althans in oude boeken uit dien tijd wordt er onder den naam van Grosiellier gewag van gemaakt.

Ook in ons land is de kruisbes geheel ingeburgerd en onder dien naam overal bekend. In den volksmond heeft ze tal van namen, waarvan Beijers, Stekbes, Kriczele, Kroezele, Kronzele, Klapbes, Doornbes, Kruisdoorn, Kruizebei, en Krisdoorn de meest bekende zijn. Zoo hier en daar in boschranden en tusschen hagen vinden we weleens wilde kruisbessenuitplantingen; waarschijnlijk zijn de zaden, waaruit deze zijn voortgekomen, afkomstig van gekweekte struiken en door vogels daarheen gebracht.

Het aantal soorten (variëteiten) van de gekweekte kruisbes is legio. Naar de kleuren kunnen ze verdeeld worden in roode, gele, witte en groene. De verschillende nuances tusschen deze hoofdkleuren maakten het mogelijk dat in Engeland, waar de teelt zeer hoog staat en de vrucht algemeen gewild is, Pansner in zijne beschrijving van de kruisbes tot bijna duizend variëteiten komen kon. Dat hij echter de verschillen door een vergrootglas bezag en tot in de kleinste kleinigheden liet gelden, mag gerust worden aangenomen. In latere werken op fruitteeltkundig gebied spreekt Hogg, van 225 soorten, terwijl Maures te Jena reeds tot 148 soorten afdaalde. Waarlijk toch nog een respectabel cijfer en om het te kunnen bereiken zijn zeker alle verschillen in bloem, blad, grootte, vorm, kleur, meer of mindere beharing, tijd van rijpwording, om van smaak niet te spreken, in aanmerking genomen.

Nog steeds komen er nieuwe variëteiten bij, die hun intrede soms doen, omhangen met een reeks deugden, doch al vrij spoedig blijkt geven geen verbetering van het bestaande te zijn en daarom, ondanks den ophef die er voor gemaakt ook is, weer spoedig uit de cultuur verdwijnen. Dit een en ander neemt echter niet weg dat er enkele soorten in den handel zijn gebracht die in opbrengst, maar vooral in grootte der vruchten enorm afsteken bij hetgeen er vroeger in dit opzicht te aanschouwen was. Vruchten die de grootte van pruimen bereiken zijn geen bijzonderheid meer, bij goede kweeking kunnen ze een kippenei in omvang nabij komen. De kruisbes heeft daardoor de moderne beweging in de fruitteelt gevolgd, grootte en schoonheid zijn de factoren die den toon aan-

geven; met smaak wordt eerst in de tweede plaats rekening gehouden. Vergelijken we slechts onze oudere variëteiten zooals bijv. Wijker gele, Hollandsche ruige roode, kleine groene, met de grootvruchtige Crown d'Bob en May duke uit den lateren tijd, dan moeten de eerste het in grootte verre afleggen maar staan oneindig hooger in smaak.

De kruisbes groeit op bijna elke grondsoort en onder schier alle omstandigheden, van deze eigenschap wordt nog al eens misbruik gemaakt en de kruisbes naar plaatsen verwezen die voor geen enkele cultuur geschikt zijn. Dat daar waar aldus gehandeld wordt, de vruchten, zoo deze er nog komen, lang niet zijn wat ze wezen konden, zal wel geen nader betoog behoeven.

Behalve dat de vruchten in rijpen toestand geoogst en door velen, vooral door de jeugd, als een lekkernij worden beschouwd, nemen zij in onrijpen toestand een zeer belangrijke plaats in onder de uitvoerartikelen op het gebied van den tuinbouw.

Ofschoon men kan aannemen, dat er geen tuin of tuintje is waar niet een of meer kruisbessenuitplantingen in voorkomen, zoo vinden we de massacultuur slechts in bepaalde streken en staan als zoodanig Zuid-Beveland, Voorne, de Over- en Boven Betuwe, de Bangert en de omstreken van Amerongen en Winschoten en den Bosch bovenaan. Daar zijn plaatsen waar de teelt geheel in handen is van den kleinen kweker, waar bijna ieder bij de cultuur betrokken is en zijn aandeel in den gemeenschappelijken oogst bijdraagt. Mislukking van den oogst of gedrukte prijzen teekenen zich daar dan ook onmiddellijk in mindere, welvaart af.

Zooals met alle andere gewassen waarvan de cultuur zich uitbreidt en op betrekkelijk kleine oppervlakten wordt saamgedrongen, heeft ook de kruisbes speciale vijanden en ziekten. In 1907 is bij de bestaande kwalen, een zeer ernstige, zoo niet de ergste ziekte, van uit Amerika, in ons land gekomen. Voor het eerst in de omstreken van Rhenen en Amerongen geconstateerd, heeft deze vijand zich in betrekkelijk korten tijd over het geheele land verspreid en richt verbazend veel schade aan. De strijd tegen dit euvel is onder leiding van professor Ritzema Bos te Wageningen met kracht begonnen, maar onwil, onverstand en onverschilligheid waren even zoo vele belemmeringen bij het bekampen van de kwaal. Gelukkig bestaan er sedert het vorige jaar wettelijke bepalingen, die het mogelijk maken dwingend op te treden en onwilligen in het belang van hen zelve en hunne omgeving tot het nemen van bestrijdingsmiddelen te verplichten.

J. C. MUYEN.